

Ervin Fritz

BREGARCA IN LJUDSKA OBLAST ALI KROMPIR

Ljudska igra

NASTOPATA:

BREGARCA, vdova

ŽAGARČK, načelnik krajevnega ljudskega odbora, imenovan Ljudska oblast

Dogaja se v slovenski vasi takoj po drugi svetovni vojni.

Zgodba in obe glavni osebi so izmišljene. Enako izmišljeno je vse dogajanje in vse osebe, ki se poleg njiju in njune zgodbe še pojavljajo. Če bi se komu mogoče zazdelo, da je v igri prepoznal kaj iz svojega spomina ali pripovedovanja drugih, je v zmoti. Igra je zares čista izmišljotina, ki si prizadeva, da bi literarno prikazala neko dobo, nikakor pa ni popisovanje dejanskih dogodkov in dejanskih posameznikov.

Tipkanje pisalnega stroja. Trkanje. Vrata.

BREGARCA: Smrt fašizmu.

ŽAGARČK: Svoboda narodu. Kaj je, Bregarca?

BREGARCA: Sem prišla, če bi ljudska oblast dala žakelj krompirja. Stradamo. Šest otrok.

ŽAGARČK: Ljudska oblast – žakelj krompirja ... Kakšne zize, Bregarca!

BREGARCA: Teslo!

(Tipkanje)

ŽAGARČK: Ne tebe ne tvojih pamžev nisem niti enkrat videl na udarniškem za zadružni dom. Naj ti da krompir Jozl, kulak, pri njem zdaj menda delaš.

BREGARCA: Kaj bo Jozl, revež je kot vsi. Tele je kupil, da ga je lahko dal za obvezno oddajo, in mleko kupuje, da ga lahko oddaja državi. Krompirja imajo samo še za seme. Ljudska oblast naj da, ko ima toliko povedati o nas revežih in žrtvah fašizma.

ŽAGARČK: Počasi, Bregarca. Tudi tako imenovane žrtve fašizma marsikaj govorijo in si tudi marsikaj zmislijo.

BREGARCA: Kaj govorijo, kaj si zmislijo?

ŽAGARČK: Najprej, da so žrtve fašizma.

BREGARCA: Mi Bregarji nismo samo žrtve fašizma, ampak tudi žrtve ljudske oblasti. Dedca so mi ubili Nemci, Jožkota pa partizani. Jožko ni imel še niti šestnajst let.

ŽAGARČK: Počasi, Bregarca. Moža so ti res ubili Nemci.

BREGARCA: Res, prav ubili. Tepli so ga do smrti.

ŽAGARČK: Saj. Ampak o tem sva že govorila. Po neumnem je umrl. Kdo pa

raubšica in se plazi po hosti za srnami s puško, ko Nemci patrolirajo od Mrzlice do Dobrovelj?

BREGARCA: Ampak on je res raubšical. Ni bil partizan. To jim je potem ves čas pravil, pa niso verjeli.

ŽAGARČK: Saj to ti ves čas tudi jaz pravim, Bregarca. Tvoj mož ni bil žrtev fašizma, ampak žrtev lastne neumnosti. Ti lazi po hosti s puško, ko ga dobijo Švabi, pa pravi, da ni partizan, ampak da raubšica. Ne samo Švabi, še krave bi se mu smejale.

BREGARCA: Kaj pa naj bi? Sedem otrok sva imela.

ŽAGARČK: S teboj, Bregarca, je težko. Oddala si prošnjo za podporo, ker da je bil Bregar žrtev fašizma, nisi pa napisala prošnje za podporo, kot sem ti rekel, da jo napiši, za Jožkota, ki je pa bil pri partizanih.

BREGARCA: Jožkota so res ubili partizani, Bregarja pa Nemci. Kdo je bil zdaj žrtev fašizma?

ŽAGARČK: Bregar ni bil žrtev fašizma, ker ni bil naš. Razumeš? Bregar je bil žrtev kar tako, na lastno pest. Tvoj Jožko se je pa vsaj skrival pred Nemci. Torej je bil naš. Ne moreš razumeti?

BREGARCA: Ko bi vedela, kaj je napravil, da so ga partizani. Saj je bil še otrok.

ŽAGARČK: Ljudska oblast ve, da je bil v osnovi pravilno orientiran. Kako je pravzaprav umrl, ljudske oblasti ne zanima, čeprav to ve. Ti, Bregarca, lepo napiši prošnjo za podporo in se ne sklicuj na Bregarja, ampak na Jožkota.

BREGARCA: A potem Jožkota niso ubili partizani?

ŽAGARČK: Jožko se je skrival. In na lepem se ni več nikomur prikazal. Ljudska oblast sicer ve, kaj je bilo, ker ljudska oblast ve vse, ampak Jožko je bil na naši strani, kar zadošča, da boš dobila podporo, če napraviš vlogo. Na Bregarja pa se ne moreš sklicevati, ker ni bil partizan, ampak raubšic.

BREGARCA: Potem mi bo zdaj ljudska oblast dala podporo zato, ker so partizani ubili Jožkota?

ŽAGARČK: Bregarca, si težka in težavna...

BREGARCA: Imam še šest drugih otrok. Nimam jim kaj dati. Naj da ljudska oblast vsaj krompir.

ŽAGARČK: Bregarca, ljudska oblast je precej občutljiva oblast. Rahla. Semle poglej, koliko pošte. Ljudski oblasti od vsepovsod pišejo. Poglej, kaj tule piše. Nekdo se je prejšnji teden vozil z vlakom iz Trbovelj domov. V vlaku je kričal: Svoboda zlata po varžetih šlata. Kdo je bil to?

BREGARCA: Jaz. Nesla sem v Trbovlje Bregarjevo poročno obleko in dobila zanj vrečo premoga. Potem je prišla na vlak milica in pregledala vse. Stresla mi je premog iz vreče na tla vagona. Vsem so obrnili žepe. Vse babe prešlatali. Taka svoboda zlata...

ŽAGARČK: Ne vem, zakaj dražiš, Bregarca. V gostilni pri Tonaču pred tremi dnevi ob pol devetih dopoldne je neka menda dokaj pripita ženska kričala, citiram prijavo: Prvo je bon, drug je kupa, prosta prodaja, obvezna oddaja, v vrsti stojiš pa nič ne dobiš. Kdo je bila ta ženska?

BREGARCA: Jaz. Čisto nič pripita. Od štirih zjutraj sem stala pred mesarijo, prej Tonačevo, zdaj državno, da bi dobila za svojih šest otrok dvajset dek mesa, pa je zmanjkalo, ko sem prišla na vrsto. Kaj se to pravi: štiri ure stojiš v vrsti, se prerivaš z babami, potem ti pa pred nosom zmanjka? To ti povem, Žagarčk, Ljudska oblast: ljudska oblast se mojih Bregarjev ne bo kar tako znebila. Prišla sem po vrečo krompirja.

ŽAGARČK: Bregarca, počasi. Včeraj ob dveh, pravzaprav malo čez drugo, ko so šli

delavci iz fabrike, so tvoji otroci ob cesti sesali domačo kuzlo. Psički tavajo po dvorišču, tvoji otroci pa na očeh našega delavstva vlečejo kuzlo.

BREGARCA: Jaz nimam več mleka, že zdavnaj ne, pa tudi nobene hrane ne.

ŽAGARČK: Ljudje so se zgražali nad ljudsko oblastjo, da Bregarčini pamži ob dveh, ravno ko gredo delavci iz fabrike, sesajo domačo kuzlo. Bregarca, vse, kar je prav . . .

BREGARCA: Daj krompir, Ljudska oblast, pa ne bodo več vlekli kuzle. Tako je to . . .

ŽAGARČK: Prav, Bregarca, napisal ti bom potrdilo, kaj pa hočem. Ne hodi mi več pred oči. (*tipka*)

BREGARCA: Saj me nič ne briga, to, da šepaš, Žagarčk. Babe pa vendarle pravijo, da ni od partizanjenja in od švabske dumdumke, ampak si, ko si prišel iz nemške vojske na dopust, menda dal nogo pod voz, da ti jo je zlomilo in da ti ni bilo treba več ne v švabsko vojsko ne k partizanom. Taka ljudska oblast. Z nogo pod vozom.

ŽAGARČK: Babe pravijo. Tu je potrdilo za vrečo krompirja, Bregarca. Na družbenem posestvu, v graščini, ti ga bodo dali. Ne hodi mi blizu pred pomladjo.

BREGARCA: Vrečo krompirja do pomladi? Za šest otrok? Ljudska oblast, si prismuknjen?

ŽAGARČK: Napiši prošnjo za podporo po Jožkotu. Jožko, mrtev, vas bo živel.

BREGARCA: S.F.S.N. Žagarčk. Napisala bom vlogo, ne prošnje.

Gluha noč. Trkanje na šipo.

BREGARCA: Kdo je? Kdo trka?

ŽAGARČK: Smrt fašizmu.

BREGARCA: Ti, Žagarčk, Ljudska oblast, ob tej uri? Saj je tri zjutraj.

ŽAGARČK: Odpri, Mici, nekaj važnega.

BREGARCA: Spravi se spat, da mi ne zbudiš otrok.

ŽAGARČK: Odpri, no . . . Pravzaprav sem prišel povedat, da bosta tvoja dva, oba, Bregar in Jožko, napisana na spomeniku. Po Jožkotu boš dobila tudi podporo, tudi za nazaj. To sem vse jaz uredil. Odpri mi okno, no.

BREGARCA: Ne bom rekla, da nisi dedec, Ljudska oblast, no, Žagarčk. Ampak babe pravijo, da si imel usnjen plašč in dva volčjaka in v Mariboru, v ženskem zaporu . . .

ŽAGARČK: Zmeraj sem imel samo enega volčjaka, Majdo, psico . . .

BREGARCA: Nisem bila zraven. Ampak tisti učiteljci iz Kamnika, ki je bila zaprta samo zato, ker je bila žena nekega Nemca, ki je bil na Teharjah ubit samo zato, ker je bil Nемец, tej učiteljci, Ljudska oblast, si v Mariboru v ženskem zaporu ukazal, naj odpre gobec, ti pa si se ji v tistem plašču in škornjih z dvema psoma . . . razkoračen . . . če takoj ne greš stran, bom poklicala otroke, naj vidijo Ljudsko oblast na oknu uboge vdove . . .

ŽAGARČK: Smrt fašizmu, Bregarca. Malo se me vseeno pazi.

BREGARCA: Ali groziš, Ljudska oblast? Nobenega hudiča se ne bojim. Izgini!

ŽAGARČK: Lahko noč, Bregarca!

Trkanje.

ŽAGARČK: Naprej.

BREGARCA: Jaz sem . . . Mici Bregar.

ŽAGARČK: Si dobila podporo?

BREGARCA: Sem.

ŽAGARČK: Tudi za nazaj?

BREGARCA: Tudi.

ŽAGARČK: Kakšne zize! Ljudska oblast lepo skrbi zate, Bregarca, kaj bi še rada, spet žakelj krompirja?

BREGARCA: Prvič, zaprli so Jozla.

ŽAGARČK: Zaprli smo ga. Kaj te to briga?

BREGARCA: Jozlovka me je prosila. Pa tudi sama vem, kako je bilo...

ŽAGARČK: Jozl je proletarskim obiravkam hmelja iz Obsotelskega, kulak hudičev, belil fižol z žarkimi ocvirki. Te ocvirke je sodišče povohalo in poskusilo. Bili so žarki. Kako si Jozlovka upa?

BREGARCA: Na kmetih...

ŽAGARČK: Vem, kako je na kmetih.

BREGARCA: Na kmetih pri nas družina zmeraj je skupaj s posli in obiravkami. Če so bili ocvirki malo žarki, so jih jedli vsi. Tudi domači.

ŽAGARČK: Verjamem. Vem, kako je na kmetih. Ampak obiravke so bile iz sosednje bratske republike, najete delavke, njih kulaki pri nas ne bodo hranili z oporečno hrano.

BREGARCA: Te ženske so iz krajev, kjer belijo fižol z razredčenim kozjim mlekom, ne z ocvirki, pa čeprav bi bili žarki.

ŽAGARČK: Vidiš, Bregarca, tukaj je pa ljudska oblast občutljiva. Proletarke iz sosednje republike. Oporečna hrana. Noben slovenski kulak, najmanj pa Jozl, ki si je pred vojno s tisočakom, za katerega si dobil vola, prižigal cigaro, ne bo obiravkam dajal oporečne hrane. Oporečno je pokvarjeno, žarko, a ne? Razen tega sedi pred čebelnjakom, pije jabolčnik, njegov slaboumni brat pa dela na njivi. Ljudska oblast ne trpi tistih, ki sedijo pred čebelnjakom. Jozl bo lepo gradil tri mesece socialistični aluminijski kombinat Strnišče, ko pride nazaj, bo gotovo povohal mast, preden bo zabelil obiravkam. Kaj še imaš?

BREGARCA: Vrnili so se Mraki.

ŽAGARČK: Vem.

BREGARCA: Bregarji smo se naselili v njihovo prazno hišo, ko so jih Nemci odgnali v lager. Zdaj so pa tu in hočejo hišo nazaj. Kam naj grem s šestimi otroki?

ŽAGARČK: Imaš kak predlog, Bregarca?

BREGARCA: Šerjakova hiša na Reki je prazna. Ne zamaka. Peč je. Kruh se bo dalo peči. Šerjakov menda ne bo več nazaj iz lagerja.

ŽAGARČK: To bo ljudska oblast naredila zate, Bregarca. Kake zize. Naj ljudska oblast malo...

BREGARCA: To bi še rada vedela. Urmoharjev Stanko ni bil ne v nemški vojski ne v partizanih, pa ima skoraj vsak dan živčni napad. Tako temu pravijo. Valja se, postane penast, kriči, da bi se raje ubil, kot še enkrat... Star je toliko, kot bi bil moj Jožko, če ga ne bi partizani...

ŽAGARČK: Ne vem, kaj je Urmoharjevemu. Najbrž je kaj hudega skoz dal. Ne vem.

BREGARCA: Ti, Ljudska oblast, dobro spiš?

ŽAGARČK: Kar se tega tiče, dobro, Bregarca, sicer pa ne prav dobro. Zadrugi dom me skrbi. Zadruga. Petletka. Kmetje nočejo dobro sami sebi.

BREGARCA: A ti verjameš, Ljudska oblast, da kmetje ne vedo, kaj je zanje dobro?

ŽAGARČK: Mislim, da ne vedo, kaj je to: vsa dolina ena sama skupna njiva, ki jo obdela en sam traktor, en sam traktorist... oni pa se vsi skupaj v združnem domu učijo igro Kmečki punt...

BREGARCA: Urmoharjev je pobijal na Teharjah. Vsi vejo. Jaz sem poznala samo tistega Schreiberja iz Kamnika, ki ste ga po svobodi vzeli. Res je bil za Hitlerja,

napravit pa ni nikomur nič. Pa ste ga vendar spravili. In še toliko tisoč drugih. Ena sama skupna njiva, praviš? Ja, božja, to ste že napravili. Rajši vidim, da je moj Jožko mrtev, kot da bi imel živčne napade, kakršne ima Urmoharjev. Ne vem, kako živiš, Žagarčk, Ljudska oblast. Ponoči vam je najbrž preklemano težko.

ŽAGARČK: Bregarca, zize imaš . . .

BREGARCA: Stran. Pankrt. Mati bi ti lahko bila.

ŽAGARČK: Ne vidiš, da se Ljudska oblast trudi zate. Ti si proletarka. Naša partijska baza. Lepa ženska. Trdna. Zvijajna. Ničesar ti ne bomo odklonili.

BREGARCA: Veš kaj, Ljudska oblast? Bregarca prdne na ljudsko oblast. Pa povej naprej, če misliš, da boš za to dobil kolajno.

ŽAGARČK: Ne bom se kregal s tabo, Bregarca. Preselite se v Šerjakovo. Za Jozlna pa ne bom napravil nič. Tako, pa se oglasi, če boš še kaj potrebovala. Ljudska oblast . . .

BREGARCA: . . . skrbi za vdove in sirote. Dobro, Žagarčk, se bom že še oglasila.

ŽAGARČK: Kakšne zize . . .

BREGARCA: Teslo!

(Spet trkanje.)

ŽAGARČK: Naprej.

BREGARCA: Ne bom več pozdravljala Smrt fašizmu, da se komu ne zamerim, ker v tej dolini, kolikor vem, spet vladajo fašisti in fašizem.

ŽAGARČK: Spet ti, Bregarca? Sedi. Pomiri se. Kakšne . . . No, pustiva privatne občutke in povej, kje spet vladajo fašisti in fašizem.

BREGARCA: V tvojem krajevnem ljudskem odboru, v tvoji občini, v naši dolini, da boš vedel, če še ne veš.

ŽAGARČK: Sem jaz fašist? So tovariši partiji fašisti? Povej, kaj je. In sedi.

BREGARCA: Komaj smo se preselili v Šerjakovo, komaj smo pobelili, zamenjali pobite šipe, ometli dimnik, oribali stranišče, pride tvoj tovariš Cunjarjev, ljudska oblast kot ti, pijan, *(zajoka)* ustrelil našo kuzlo in pravi, naj se izselimo iz Šerjakovega, ker bo zadruga imela v Šerjakovem kurjo farmo. Bil je v ledrastem plašču, bajkal nas je iz hiše.

ŽAGARČK: Bojim se, da bo težko kaj, če je Cunjar . . .

BREGARCA: Ustrelil nam je kuzlo, pred vsemi otroki . . . Zdaj mi pa povej, kako ta Cunjarjev pobc . . . kako pride do vašega ledrastega plašča? Vsa dolina ve, da je bil med okupacijo verman. Med Nemčijo je bil pri vermanshaft. Bil je zraven, ko so Nemci ubili Šrotovega Sineta. Ti se takrat še nisi skrival tod, pa ne veš.

ŽAGARČK: Vse vem.

BREGARCA: Veš vraga. Šrotov Sine pride po nekaj mesecih domov v Gorenjo vas, za pol ure. Sestre mu na hitrico zakoljejo kuro in mu jo spravijo v nahrbtnik. A že se pojavijo v vasi Nemci, nekdo od sosedov je izdal . . .

ŽAGARČK: . . . Žebļjev, dobil je svoje . . .

BREGARCA: Sine pa nahrbtnik na rame pa na kolo, da se reši . . . Vermani so ga obkolili pri Grobovškovem mostu, na bregu Breginje. Streljali so mu pod noge, da je odskakoval, in prihajali vse bliže. Ko je videl, da nima več kam, je potegnil žepni nož in se ne vem kolikokrat zabodel v prsi. Šrotov Sine tako umira, obkrožen z vermani. Tedaj pa se prikaže Cunjarjev, gnida, v preveliki vermanski uniformi. Cunjarjev strese Šrotov nahrbtnik in ven pade kura. Cunjarjev potem stlači umirajočemu Šrotu kuro v usta. Nemci se zabavajo. Slikajo.

Cunjarjev se pači, se nastavlja fotografom, Šrot umira s kurjo glavo v ustih. Pač ne moreš reči, da to ni bilo res, kmetje so videli. Ta Cunjarjev pa pride zdaj k nam, Bregarjem, ubije našo kuzlo in nas nažene iz hiše. Kje je tu S.F.S.N., če ta bandit, ta vermanska gnida...?

ŽAGARČK: Počasi, Bregarca, nobeden ni videl, da bi Cunjar, naš tovariš... Cunjarjev ni bil nikoli pri vermanih.

BREGARCA: Cunjarjev je bil pri vermanih in je tlačil Šrotu kuro v usta.

ŽAGARČK: Prav, Bregarca, bil je, tlačil je, bil je pa tam po povelju partije. Imel je posebne...

BREGARCA: Seveda je imel posebne, Cunjar, naš tovariš. Ti pa piješ z njim, Ljudska; vsak dan sta skupaj pijana. Ti ledrast tovariš, on ledrast tovariš, oba pa ljudska oblast, s tem, da je bil on vendarle verman in da je tlačil... Šrotu... kuro... (joka)

ŽAGARČK: A veš, da te lahko odfrcnem, Bregarca, kot smetko z reklca. Pa te ne bom. Ti bodi pa tudi pametna, Bregarca. Vsi imamo živce...

BREGARCA (joka): Seveda, vsi imamo živce... Samo eni bolj ledraste...

ŽAGARČK (bi brutalno udaril, a se obvlada): Ledraste, vermanske... samo ledra-sto in vermansko vidite. Cunjarjev ima zasluge, on je bil glavni pri... Pa kaj to pravim tebi? Kdo pa si ti, da bi morala vedeti? Cunjarjev je že od vsega začetka naš človek. Kar je delal in kar še dela, je z vednostjo naše ljudske oblasti.

BREGARCA (joka): Ledraste.

ŽAGARČK: Hočeš reči, da naša ljudska oblast ni ljudska oblast? Samo poskusi, Bregarca, pa boš...

BREGARCA: Ne povej do kraja, verjamem ti, čisto si me prestrašil. Strah me je za moje otroke. Vi znate. Surovi ste, komunisti, to je. Psi ste. Ampak ta Cunjarjev je res tiščal Sinetu Šrotu piščanca v usta, ko je Sine Šrot, naš človek, umiral. In ta Cunjarjev zdaj res nosi ledrast plašč in res je prišel včeraj na naše dvorišče na Šerjakovem, res je ustrelil našo psico, ker je lajala nanj, in Bregarji se moramo izseliti iz Šerjakovega, ker bo Cunjarjev napravil tam kurjo farmo. (joka)

ŽAGARČK: Bregarca, ne igray se s Cunjarjem, samo to ti rečem.

BREGARCA: Kakšna je ta ljudska oblast, kjer Cunjarji, ledrasti, komandirajo in naganjajo vdove in sirote iz hiš? Fašizem vlada v tej vasi in v tej deželi. Žagarčk, ti si šantava Ljudska oblast, od kod si se vzel? Kaj bo z nami, če nam bo takole hudo?

ŽAGARČK: Pomagal ti bom, Bregarca, ti si naša, proletarka, naša delavsko kmečka baza.

BREGARCA: Delavsko kmečka baza... Vsak večer piješ s Cunjarjem. Ti si občinska oblast, on pa predsednik zadruga. Vi vsi tam zgoraj pa ste eni sami gošarski banditi.

ŽAGARČK: Vidiš, Bregarca, to pa ne. Banditi pa nismo. Mi smo ljudska oblast. Iz korenin ljudstva smo pognali, kot se reče. Mi smo ljudstvo na oblasti.

BREGARCA: Norci na oblasti. Surovine. Ti ustrelil psa, ker je lajal nanj. Zakaj pa je pes pri hiši, če ni zato, da laja? Moji otroci so bili čisto iz sebe, ko se je kuzla zvijala pred njimi in umirala... (joka)

ŽAGARČK: (stvarno): Če se je Cunjar usedel na Šerjakovo, boš morala ven, Bregarca, to je jasno.

BREGARCA: Zakaj je jasno?

ŽAGARČK: Ker ima Cunjar dolgo roko.

BREGARCA: Kam pa naj grem?

ŽAGARČK: Lahko greš v graščino. Lepe velike sobe, dvorane, štukatura, stropne

slike. Tam bomo zdaj naselili družine poljskih delavcev iz zadruga. V umetniško okolje. Tja se preseli. Tudi ti bi lahko delala v zadrugi. Kaj te sili delati pri Jozlnu?

BREGARCA: V graščini, v umetniškem okolju so Nemci do smrti topli in ubili mojega Bregarja. Tja ne grem, pa če bi morala pod smreko. Poleg tega, kaj bom v graščini? Se drenjala z zadružnimi deklami okrog zadružnega kotla? Ne grem ne v zadrugo ne v graščino. Če ne bo drugače, bomo šli Bregarji k Jozlnu na parno. Bomo pač tam. Če ne bo za to nobenega sram.

ŽAGARČK: Kaj pa Huševa bajta na gmajni?

BREGARCA: Jaz sem sicer vdova, Žagarček, dninarica ali poljska delavka, kakor se zdaj temu reče, nisem pa beračica ali občinska reva. Na Huševem je bil nazadnje Špičnikov Toni, božji sin, Jezusov brat in njegov namestnik na zemlji, tja jaz ne grem, ker nisem beračica ali občinska reva ali zmešana, kot je bil Špičnikov Toni. Poleg tega je tam peč podrta, okna lajajo, stranišča ni, vode ni, perišča ni...

ŽAGARČK: Ljudska oblast bo popravila Huševo, da boste lahko Bregarji notri po človeško živeli.

BREGARCA: Naj gre na Huševo po človeško živeti ljudska oblast sama. Ti pa Cunjar.

ŽAGARČK: Graščina ali Huševo, Bregarca. Če boš peljala svoje Bregarje k Jozlnu na parno, jih bo tam zeblo. Če pa proletarske otroke na kulakovi parni zebe, to pomeni, da so izkoriščani v smislu človeka po človeku. To pa se pravi, da ti lahko otroke vzamemo, jih damo v dom na Brezju, ti greš pa na prisilno delo.

BREGARCA: Nihče mi ne bo jemal otrok.

ŽAGARČK: Kaj torej: graščina ali Huševo?

BREGARCA: Huševo.

ŽAGARČK: Čez štirinajst dni se boš lahko preselila, Mici. Uredili bomo, kar se bo dalo. Nikar nas ne zmerjaj z norci in surovinami. Enega takega si sama rodila.

BREGARCA: Nobenega takega nisem rodila.

ŽAGARČK: Mene takrat ni bilo na tem terenu. Pravili pa so mi, hja, prava partizanska poezija... Sredi poletja štiriinštirideset, sredi dneva, ob času kosila prihaja v Šempeter partizan na belem konju. Ja, partizan na belem konju. Prihaja kot v kavbojki. Razjaha pred gostilno Šuštar in se z naperjenim šmajserjem požene v gostilno Šuštar, kjer so bili na skupnem slavnostnem kosilu vsi nemški oficirji iz doline. Pokosil bi jih bil, ja, če se mu mašince ne bi zaskočila. Ucvre jo ven, na konja, pa noter v Pecosovo hosto, preden je Švabom sinilo, da lahko tudi streljajo za njim.

BREGARCA: Pravili so, da je bil sam komandant Stane. Če ne on, pa gotovo naš največji partizanski heroj Daki.

ŽAGARČK: Kaj vse se pravi. Nihče drug ni bil kot tvoj Jožko, norec, ki je hotel na svojo pest maščevati očeta.

BREGARCA: Da je bil to moj Jožko?

ŽAGARČK: Noben komandant Stane, noben heroj Daki, bil je tvoj nori sin. Če bi se mu mašince sprožila, bi Nemci prav gotovo zažgali Šempeter in pobili vse, kar je takrat lezlo in šlo po Šempetru. Na spomeniku ne bi bilo vklesanih sto osemdeset žrtev, ampak kakšnih dva tisoč Šempetrčanov... Tvoj Jožko je bil, Bregarca. Na belem konju, ki si ga je sposodil pri Zmetu, ne da bi Zmet o tem kaj vedel...

BREGARCA: ... In zato so ga, Jožkota, partizani...

ŽAGARČK: Ne zato, Bregarca.

BREGARCA: Zakaj pa?

ŽAGARČK: S to zgodbo sem ti hotel samo povedati, da je včasih treba kakšnega norca tudi malo razumeti. Nič več kot to. Mi tvojega Jožkota smo, ti pa Cunjarja ne.

BREGARCA: Nič ne razumem. (joka)

ŽAGARČK: Pa nič. Smrt fašizmu, Bregarca. Čez štirinajst dni se seliš na Huševo.

BREGARCA: Smrt fašizmu. (joka)

(Spet trkanje)

ŽAGARČK: Naprej.

BREGARCA: Smrt fašizmu!

ŽAGARČK: Spet ti, Bregarca!

BREGARCA: Dva sem žrtvovala za ljudsko oblast.

ŽAGARČK: Pustiva žrtve, Bregarca, saj vemo, kako je bilo.

BREGARCA: Dva. Na spomeniku lepo piše Bregar Franc in Bregar Jožko.

ŽAGARČK: Prav. Kaj bi rada?

BREGARCA: Njivo.

ŽAGARČK: Ljudska oblast njive jemlje, ne daje. Daj no, Bregarca!

BREGARCA: Za jelšami je gmajna, soseska zemlja, tam bo moj Marjanček napravil njivo. Krompir rase tudi na prodnatem.

ŽAGARČK: Sava tam vsaj trikrat na leto poplavi, zato pa je ostalo soseskno. Tam še paše ni.

BREGARCA: Nam, Bregarjem, prepusti

ŽAGARČK: Pa napravite njivo, zaradi ljudske oblasti lahko, če vas bodo pa kmetje nagnali, sebi pripišite.

BREGARCA: Si ne bodo upali. Zdaj imam dedca.

ŽAGARČK: Dedca?

BREGARCA: Dedca!

ŽAGARČK: Tistega Trbovca s pol gobca in ki ga ni v hlačah več kot dvanajstletnega pobca?

BREGARCA: V hlačah ga je ravno prav. Noseča sem.

ŽAGARČK: Saj se je pritepel.

BREGARCA: Iz Trbovelj je res, piše se Berle. Je pa kerlc.

ŽAGARČK: Bom poslal milico, da ga šupirajo nazaj v Trbovlje, da ti ne bo v nadlego.

BREGARCA: V nadlego? Saj se imava rada, ne?

ŽAGARČK: A kje dela, Berle?

BREGARCA: Nikjer. Pri meni leži, kadi, če ima, pije, če ima. Ne dela nič.

ŽAGARČK: Te garba?

BREGARCA: Tu in tam. Potem pa joka.

ŽAGARČK: Tipičen zajedalec lumpenproletarski. Bom poslal milico.

BREGARCA: To pa ne, Ljudska oblast. Je samo moj. Nobenega nič ne briga... Njivo – lahko napravimo, ali ne?

ŽAGARČK: Napravite, Bregarji prifliknjeni!

BREGARCA: Pa smrt fašizmu.

ŽAGARČK: Kakšne zize...

BREGARCA: Stran, rokomavh. Zdaj sem v blagoslovljenem stanju...

(Dežuje. Grmi. Butanje po vratih.)

ŽAGARČK: Bregarca, odpri!

BREGARCA: Kaj je? Mir, mi boš otroka zbudil.

ŽAGARČK: Tvojega pobca, Bregarca, tistega, ki je kuzlo zizal in ni napravil nobenega razreda, ki ima tudi avgusta polhovko na glavi...

BREGARCA: Ja, Marjanček, menda ni kaka nesreča... Moj bog...

ŽAGARČK: V popravni dom ga bom dal! Ti hudič Bregarški. Videli so ga, ko se je splazil k zapornicam k fabriki, vzdignil je zapornice, hudič, jezu ni več, ves Šentloranc je pod vodo, vsa goljavška zemljišča. Voda odnaša zemljo z njiv, pri Mlinarjevih se vozijo s čolnom iz kuhinje v kamro...

BREGARCA: Taka reč? Poglej, naša krompirjeva njiva pa lepo kaže. Če bi se zapornica ne odprla, bi nam voda odnesla krompir. Si lahko misliš, Ljudska oblast?

ŽAGARČK: Ste znoreli, Bregarji, ali kaj? Vse vas bom zaprl.

BREGARCA: Tiho, mi boš Tinčka zbudil.

ŽAGARČK: Briga me Tinček. Tvoj starejši pobec bo šel v popravnega. To ti povem.

BREGARCA: Ne kriči, nisem gluha. Kaj naj napravim? Kar je, je. Marjanček je nor na svoj krompir. Vse je delal sam.

ŽAGARČK: Ne čudi se, če ti ga bomo vzeli.

BREGARCA: Samo preko mojega trupla.

ŽAGARČK: Spet lepo okroglega, kot vidim. Se pa govori tudi še kaj drugega. Menda ima okrogel trebušček tudi tvoja Nani in menda od istega Berleta. Kerlca. A ste živali ali kaj?

BREGARCA: To te nič ne briga, Ljudska oblast. Če pa že hočeš vedeti, ti lahko povem: Zaljubila sta se. On mlad, lep...

ŽAGARČK: No ja...

BREGARCA: ...ona mlada, lepa. Srce se mi je paralo, pa sem si rekla, potrpi, Bregarca, to mine. Bo že sam videl, pri kateri je več kruha.

ŽAGARČK: Ljudsko oblast res nič ne briga, ampak ta Berle kar tako, enkrat z mamo, drugič s hčerjo, pa obe nosni...

BREGARCA: Tudi ti, Žagarček, si imel noseče tri obenem. Če lahko ljudska oblast, pa reveži ne bi smeli?

ŽAGARČK: To ni isto, četudi bi bilo res. Pa ni res. Nobena ni nič rodila.

BREGARCA: Seveda ni rodila, je pa imela Škrjančevka, babica, grozno veliko dela, preden je vse spravila iz blagoslovljenega stanja nazaj v neblagoslovljeno.

ŽAGARČK: O babjih rečeh se ne bom pogovarjal, ampak o žlahti. Tisti Nanijin otrok, ki se bo rodil, bo imel zelo zapleteno rodovino.

BREGARCA: Kakšno rodovino? Mi bomo njegovi, Bregarji.

ŽAGARČK: Kot zajci. Tale tvoj otrok, ki ga imaš s Berletom, kako mu je ime...

BREGARCA: Tinček.

ŽAGARČK: Tinček bo Nanijinemu otroku obenem brat in stric.

BREGARCA: Polbrat in polstric.

ŽAGARČK: Nanijin otrok bo tvojemu Tinčku obenem brat in nečak.

BREGARCA: Polbrat in polnečak.

ŽAGARČK: Berle bo obema oče, ti pa boš enemu mama, drugemu stara mama. Če je Nani polsestra tvojega in Berletovega Tinčka, bo otroku, ki ga ima z Berletom, obenem mati in polsestra. Stvar pa je še bolj zavozlana. Nanijin otrok bo tvojemu Tinčku polbrat, ti pa ne boš njegova mama, ampak stara mama.

BREGARCA: Seveda ne, saj bosta brata samo po očetovi strani. In ker sva midve z Naniko mati in hči, je jasno, da bom jaz polbratu svojega otroka stara mama.

ŽAGARČK: Kot zajci. Ljudska oblast vas bo Bregarje razhajkala.

BREGARCA: Nekaj bi ljudska oblast napravila že s tem, če bi Naniko vzeli v tovarno, Francija pa v rudnik.

ŽAGARČK: To vem, da bo šel Marjanček v popravni dom.

BREGARCA: Pa ne, preden ne obrodi letošnji krompir. Otrok se je tako namučil.

ŽAGARČK: Pogledal bom, če bo delo za Nani in Francija. A za Berleta pa nič ne vprašaj?

BREGARCA: Berletu ni do dela, saj veš, Ljudska oblast. Kadi, pije, če ima . . .

ŽAGARČK: Zize pa imaš, Bregarca.

BREGARCA: Si neumen, dojim . . .

(Trkanje, odpiranje vrat.)

BREGARCA: Smrt fašizmu.

ŽAGARČK: Zate imam zmeraj čas, Bregarca, kakšne zize . . .

BREGARCA: Marjanček je prišel iz popravnega, pa je že nesreča.

ŽAGARČK: Vem. Kaj bomo z njim? Milica iz Zavodnje poroča, da je en tak vlomil v kmetijsko zadrugo.

BREGARCA: Jaz nisem kriva. Jaz ga nisem učila vlamljati. Tam se je naučil, v popravnem. Prinesla sem nazaj, kar je še imel, drugo je zapil, kaj vem. To sem našla.

ŽAGARČK: Kje je pobec?

BREGARCA: Skriva se. Doma ga ni.

ŽAGARČK: Ni ti treba izdajati otroka, ga bo milica že našla. Povej, kako živite, Bregarji.

BREGARCA: Nani in Berle sta šla na svoje. Nani bo spet rodila. Zdaj bova imeli vsaka dva Berletova otroka. Meni ni žal. Berle je kerlc, Naniki ga privoščim. Doma pa . . . Franci postopa, ni prav zdrav v glavo. Mala dva sta majhna. Punce pomagajo pri kmetih. Marjanček me skrbi. Če ne bo dobil pravega dela, bo spet šel v arest, od tam pa bo spet vlomil v kakšno kmetijsko zadrugo, pa spet v arest . . . Pomagaj mi, Ljudska oblast . . .

ŽAGARČK: Kakšne zize, Bregarca. Jaz naj ti kar naprej pomagam, ti pa nikoli niti za pokušino.

BREGARCA: Dam ti, če mi poveš, kako so partizani ubili mojega Jožkota in kje je njegov grob. Takoj po svobodi si mi rekel, da ljudska oblast vse ve. Naj mi ljudska oblast da črno na belem, kaj je bilo z mojim najstarejšim pobcem . . . Kako je revež končal . . . Nisem navajena, razen iz ljubezni, ampak za to bi ti dala . . .

ŽAGARČK: Tvoj Jožko je bil naš, on in Bregar sta vklesana na spomeniku, čeprav Bregar ni bil naš, ampak svoj, po Jožkotu pa dobivaš podporo, svečo lahko prižiगाš pri spomeniku. Ljudska oblast ima razlog, da ti ne pove, kako je umrl in kje je njegov grob. Povem ti, da ni bil izdajalec, da je pa umrl, da ne bi izdal. Več ti ne morem in ne smem povedati.

BREGARCA: Potem ti tudi ne dam.

ŽAGARČK: Daj no, Bregarca . . .

BREGARCA: Ne dam . . . Cestnik se je obesil, grobar, kar v mrtvašnici . . .

ŽAGARČK: Menda.

BREGARCA: Moj Marjanček bil lahko šel za grobarja, če ne boste našli drugega, pa če poskrbiš, da ga spet ne zaprejo, Ljudska oblast . . .

ŽAGARČK: Ne vem, kaj se toliko ubadam s tabo in s tvojimi, Bregarca . . .

BREGARCA: Mogoče pa zaradi mojih ziz, Žagarčk. Kadar bo kaj narobe z nami, Bregarji, spet pridem, Ljudska oblast.

ŽAGARČK: Kar pridi, Bregarca, zato je ljudska oblast ljudska, da pomaga Bregarjem... Kakšne zize...

BREGARCA: A bo Marjanček grobar?

ŽAGARČK: Bo.

BREGARCA: Pa malo potipaj.

ŽAGARČK: Kakšne...

BREGARCA: Pankrt. Samo malo, sem rekla.

(*Glasba. »Nočni program«.*)

BREGARCA: Zdaj, ko že skoraj tri tedne skupaj poslušava nočni program, bi se pa že lahko odločil, Ljudska oblast, da se preseliš k meni.

ŽAGARČK: Kaj mi praviš kar naprej Ljudska oblast?

BREGARCA: Iz navade. Ne jezi se. Takole sem razmišljala: kaj ima ženska, ki nima nič, lahko od življenja? Otroke. Te imam. In svojega moškega. To je normalno življenje. Krompir v loncu, otroci okrog bajte in moški klobuk na žeblju v veži. Ne bo ti treba delati, Ljudska...

ŽAGARČK: Ne pravi mi Ljudska...

BREGARCA: ... ne bo ti treba delati, če ne boš hotel. Vse bom delala sama. Samo pri hiši bodi.

ŽAGARČK: Si zmešana, Bregarca?

BREGARCA: Mici. Nisem zmešana. Vem, kaj je, in se bojim. Za ponoči sem ti dobra, za vse dni pa ne. Povej.

ŽAGARČK: Sama si rekla.

BREGARCA: Pankrt si, Ljudska...

ŽAGARČK: Ne pravi mi Ljudska...

BREGARCA: Kar tako ne boš več hodil k meni. Pridi z vsem.

ŽAGARČK: Ne bom hodil z vsem. Če je tako, pač ne bova več poslušala skupaj radia, Mici.

BREGARCA: To je škoda.

ŽAGARČK: Škoda.

BREGARCA: Saj se ti ne ponujam – ampak, ali ti nisem dovolj všeč? Saj si v postelji kot pobček, plašen...

ŽAGARČK: Že to je bilo preveč. Ljudje ne smejo zvedeti. Upam, da ne boš dobila še najinega pamža. Grem. Zdrava bodi.

BREGARCA: Kar tako?

ŽAGARČK: Če boš kaj potrebovala, pridi.

BREGARCA: Ne boš rekel: kakšne...

ŽAGARČK: Ne bom. Lahko noč. Bregarca.

BREGARCA: Lahko noč, Ljudska oblast.

(*Koraki. Vrata.*)

(*Običajno trkanje. Vrata.*)

ŽAGARČK: Naprej.

BREGARCA (*joka*): Smrt fašizmu.

ŽAGARČK: Zdaj se pozdravljamo že tudi dober dan. Menda mi nisi prišla povedat, da si noseča?

BREGARCA: Moj Marjanček je ubil mojega Francija, potem se je obesil v mrtvašnici. Dva mrtva sinova imam, Ljudska oblast.

ŽAGARČK: Tvoj Marjanček je ubil tvojega Francija, potem se je obesil v mrtvašnici.

BREGARCA: Preden se je obesil, je skopal tudi grob za oba. Ležala naj bi skupaj.

ŽAGARČK: To bova vse zapisala, uradno. Dobro, da si prišla k meni, da te ne bodo spraševali miličniki. Midva bova v miru, Mici, lahko verjameš, da mi je zelo žal. Ali je Marjanček kaj pustil? Kak listek?

BREGARCA: Ja, pridem iz Šempetra domov, vlečem torbi s kruhom, dam na mizo kruh, na mizi pa listek. Na, beri!

ŽAGARČK: »Draga mama in usi. Sem vbiv Francija. Imel je kurba več gnarja ko jas, pa je skopal tri grobe mojga krompirja, pa sem šel z motiko nad njega, pa ni hotel dati nazaj mojga krompirja, pa sem ga narahlo udaril z motiko za vrat, pa se je zvrnil, pa ni hotel več zadihati. Draga mama, on si je sam kriv, kaj je pa kopal moj krompir, ki sem jaz v popravni dom šel zaradi krompirja, mojga, ki je na moji njivi. Draga mama, sem ubiu Francija, mi je tako žav, ker je bil moj brat pa ker boš ti žalostna in vi usi žalostni, ker sem ga jaz zaradi krompirja vbiv. Sem se že večkrat hotel sam vbiti, ker ne vem, kaj mi Bregarji na tem svetu smo vsem napoti, zdaj pa nočem, da mi rečejo, da sem Kajn, ki je Abeljna vbiv. Pa naju skupaj zakopljite, jamo sem za oba izkopal, da bova skupaj brata Kajn in Abel, ni treba moliti za naju, ker boga ni. Marjanček!« – Žal mi je, Mici, tvojih dveh pobcev. Kar je, je. Napravili bomo, kar je potrebno. Če nimaš denarja . . .

BREGARCA: Če nimaš denarja, je tu ljudska oblast, ki vse Bregarje lepo pokoplje na svoje stroške . . . Ta moj pobec, Marjanček, je ubil brata zaradi treh grobov krompirja. Se ti ne zdi, da mi Bregarji tega nismo čisto sami krivi? Mi ja tako slabo živimo . . .

ŽAGARČK: Ljudska oblast je res na vaši strani. Vi niste krivi. Tvoja fanta sta nesrečna. Je pa še nekaj, kar bi ti moral zdaj povedati, Bregarca, Mici, ko že tako trpiš. Rekel sem ti, da ljudska oblast ve, kako je umrl tvoj Jožko, partizan, naš. Zdaj je čas, da ti povem.

BREGARCA: Kdo ga je, Ljudska oblast?

ŽAGARČK: Jaz sem ga, s tema svojima rokama. Zadavil sem ga. Pepelčev Pepi ga je držal za usta, jaz pa zadavil.

BREGARCA: Ves čas se mi je zdelo, da si bil preveč prijazen z menoj. Ljudska oblast – pa Bregarci žakelj krompirja takoj po vojni, pa hišo na gmajni, takoj ko pridejo Mrakovi domov, pa njivo za krompir, krompir nesrečni . . . in vse drugo.

ŽAGARČK: Mici, moram ti povedati. Saj veš, kako smo partizanili. Skrivali smo se pred nemško žandarmerijo. Ko so nas spet enkrat razhajkali, za Kumom ni bilo več varno, Posavje z osvobojenim daleč, šli smo domov, Pepelčev, tvoj Jožko in jaz. Pepelčevka je v kleti že prej skopala bunker. Šli smo noter. Nametala je na nas krompir.

BREGARCA (joče): Spet krompir . . .

ŽAGARČK: Spodaj smo bili varni, imeli smo elektriko, kiblo, igrali smo ajnc in šnops in čakali, da najhujše mine. Nemci niso vedeli za nas. Ravno takrat so se čisto po naključju pripeljali s tovarnjakom pred Pepelčevo hišo. Niso prišli po nas, ampak po mizarске stroje in orodje Pepelčevega Pepija, za katerega so vedeli, da je v partizanih. Nemci so nalagali mizarско delavnico, nekaj jih pride dol v klet in začno brodit po krompirju, češ tukaj je veliko kartofelna, naložimo še kartofel. Mi trije smo bili spodaj v bunkerju v velikem strahu. Saj nismo mogli vedeti, da ne iščejo nas. Nenadoma Jožko ni več zdržal in je rekel: Imajo nas! Pepi mu je dal roko na usta, Jožko, revež, je začel v grozi ritati, pol metra nad nami pa Nemci . . . Utišala sva ga. Ni več odprl ust. Če ga ne bi, bi Nemci ubili vse tri.

BREGARCA: Ali je lahko nesrečna ženska, kot sem jaz, kaj drugega kot mirna?

Mirna sem, Ljudska oblast. Pri taki nesreči nič ne pomaga. In tako čisto mirno sprašujem: kje pa je pokopan ta moj Jožko?

ŽAGARČK: Spodaj, pod Pepelčevo hišo. Pepelčevka je uredila. Midva s Pepelčem sva še tisto noč ušla, ker se je hajka nehala. Ona pa je v bunkerju pokopala Jožkota. Tam je še zdaj.

BREGARCA: Seveda, vojska je bila. Jaz sem pa vseeno grozno nesrečna. Če je imela devica Marija zaradi enega sina sedem mečev skozi srce, koliko jih lahko ima Bregarca zaradi treh sinov? Takole ti pravim, Ljudska oblast. Ko bomo že pokopavali Marjančka in Francija, pa bi v skupni grob pokopali še Jožkota.

ŽAGARČK: To bomo napravili. Saj tudi Pepelča težko živita z mrličem v kleti. Jaz pa z mrličem na duši.

BREGARCA: Pa sva odvalila še eno težko klado, Ljudska oblast.

ŽAGARČK: Še eno, Bregarca.

(Rahlo trkanje.)

BREGARCA: Naprej.

ŽAGARČK: Rože sem ti prinesel. Nič se ni vedelo, da si v bolnici, Mici.

BREGARCA: Raka imam, Ljudska oblast. Lepo, da si prišel, pa adijo.

ŽAGARČK: Ne bom dolgo. Samo, da ti povem: Penzijo sem ti zrihtal. Ko prideš ven, boš lepo živela do konca dni.

BREGARCA: Kaj si imava midva še reči? Jaz odhajam . . . Saj nisi bil tako slab. A to moje življenje . . . To naše življenje, Bregarjev . . . Nočem več ozdraveti. Adijo, Ljudska oblast.

ŽAGARČK: Adijo, Bregarca. Ne zameri.

BREGARCA: Saj ni nič, Ljudska oblast. Se še spominjaš: Prvo je bon, pa je kupon, prosta prodaja, obvezna oddaja, v vrsti stojiš, pa nič ne dobiš . . . Adijo, Ljudska oblast.

ŽAGARČK: Sestra, sestra, zdravnika! Umrla bo.

K O N E C